

לעשות סדר בליל הסדר

מ'מה נשתנה' ועד 'חד גדיא' – מרבים לספר ביציאת מצרים

מבוא

חג הפסח הוא אחד החגים העשירים במנהגים, בטקסים, במשמעויות ובסמלים. ליל הסדר הוא לב החג, אחד האירועים המשמעותיים בתרבות היהודית מאז ומעולם. יהודים מכל הקהילות והזרמים חוגגים אותו גם בעתות מצוקה וסכנה.

ליל הסדר הוא אירוע תרבותי וחינוכי. במרכזו, המחויבות לספר את סיפור יציאת מצרים. הערב כולו מכוון למטרה זו. ההגדה היא גיבורת הערב. בתוכה, שאלות ותשובות, חידות ושעשועי לשון, שירים, דקלומים ופיוטים. כל האמצעים להעשרת חווית הסיפור.

מעבר למילים ולמנגינות בהגדה, ליל הסדר הוא חוויה רב-חושית; קערת הפסח היא אמצעי חזותי ורב טעמים שנועד לעורר שאלות וסקרנות; יושבים בהסבה יחד, ובבתים רבים מקובל גם להמחזיז חלקים מן הסיפור. הארגון של הסיפור כדיאלוג, מערך השאלות והתשובות, והתפקיד המרכזי שניתן לילדים/ות בלילה הזה, מעמיק את משמעות סיפור יציאת מצרים כאירוע מכוון של המשפחה, הקהילה והעם. ליל הסדר הוא הזדמנות להיות חלק מהסיפור המתמשך של יציאה לחירות, ולהשתתף בעיצובו לא רק בדרך של עיון מרוחק באירועי העבר. בחרנו להתייחס לשירים המוכרים מההגדה, ובאמצעותם לחקור ולהבין את מנהגי הסדר, הסמלים ומשמעותם. השירה המשותפת תורמת לתחושת המשפחתיות וליחד הקהילתי, והשילוב של מנגינות פותח פתח לביטוי של זהויות מגוונות ופרשנויות שונות.

המערך מבוסס על ארבעת שמות החג, כשכל שם עוסק בפן אחר של החג והיבטיו השונים (ניתן ללמד את כל הפרקים או חלקם):

פרק חג הפסח - סיפור החג המקראי ובמרכזו יציאת-מצרים.

פרק חג האביב - היבטים של טבע, חקלאות, קשר לארץ ישראל, חלוציות והתחדשות.

פרק חג החירות - ערכים חברתיים שונים הקשורים לחג, ערכי יסוד ובראשם ערך החירות.

פרק חג המצות - ליל הסדר, סמלי החג והמנהגים בקהילות השונות.

את פסח הקרוב נחוג בצל מלחמה ומשבר. השיעור אינו מתייחס לאירועים באופן מובהק, אך אפשר לחדד מסרים או להדגיש היבטים שקושרים בין ליל הסדר ומשמעותו לבין מציאות חיינו כעת.

● **בפרק חג הפסח המוקד הוא "עבדים היינו, עתה בני חורין"**. חשוב להדגיש שאנחנו מספרים את סיפור יציאת מצרים בגוף ראשון רבים - "עבדים היינו". נשאל - באיזה אופן אנחנו מספרים את אירועי השנה? מתי אנחנו מספרים מה קרה 'לנו' (בגוף ראשון) ומתי מספרים מה קרה 'להם' (בגוף שלישי) מנקודת מבט מרוחקת יותר? האם אנחנו אכן בני ובנות חורין או שיש עוד פרק לסיפור המתמשך של עמינו ואנחנו שואפים להגיע אליו... ולעצב אותו?

● **בפרק האביב מובא סיפור על קיבוץ עין-חרוד שחוגג גם בשנת בצורת**. נשאל - האם ואיך נמצא סיבות לחגוג גם בעתות מצוקה ומשבר? מניין תבוא תחושת ההתחדשות? מה יכולים/ות ילדים/ות לתרום למהלך?

● **בפרק החירות התייחסנו ל"והיא שעמדה"**. לאחר למידת הפיוט ניתן לשאול - מה מקור הכוח שלנו? מה מאפשר לנו כעם להתגבר ולהמשיך הלאה? מי 'עומדת' לעזרתנו או להשראה עבורנו כיום?

● **בפרק חג המצות התעמקנו ב"מה נשתנה"**. השיעור ממוקד בחוויה של ליל הסדר ובתפקיד הילדים/ות בו. זו הזדמנות לחשוב על השולחן הערוך, הקערה או ההגדה ולבדוק מה נרצה להוסיף או להשמיט בעת הזו.

מטרות השיעור

- 1 העמקת ההיכרות עם שירי החג ומשמעותם בהגדה ובלייל הסדר
- 2 שימוש במוסיקה ובציור ככלים פרשניים ואמצעי למידה
- 3 שכלול מיומנויות הסיווג וההכללה
- 4 "מהלכה למעשה" - התנסות בלימוד לקראת תוצר שמשלב ישן וחדש בסדר המשפחתי

ציוד דרוש

- אמצעי שמע ו/או הקרנה
- דפי מקורות ושירון (נספחים)
- דפי ציור, צבעים דבק ומספרים

מהלך השיעור

א. פתיחה - שיתוף בחוויות ליל הסדר

נבקש ממספר תלמידים: לתת את הכיתה בזיכרון מליל הסדר האחרון. לאחר הצגת הדברים נדגיש את החוויות המשותפות ואת ההיבטים החושיים (האוכל, ההצגות, השירים).
נחלק את הכיתה לקבוצות. כל קבוצה תקבל ערכת משחקים (נספח א). ננחה את הקבוצות לשחק ולמלא את המשימות הנלוות (אפשר לשחק את כל המשחקים או לבחור חלק מהם).
לאחר המשחק, נשאל:

- אילו שירים היו מוכרים? מתי שרים אותם במהלך הסדר? (התחלה? סוף?)
- אילו שירים ומנהגים קשורים ליציאת מצרים?
- מה מסדרים בלייל הסדר? אילו פרטים צריך לארגן ומה מטרת ההתכנסות?

שאלות

דגש למורה: במסגרת השאלות נתייחס למצווה "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". נדגיש שחשיבות המצווה מתבטאת ברצון לספר את הסיפור מדור לדור ולחוש שאנחנו חלק ממנו.
לסיכום, נסביר שבמסגרת השיעור כל תלמיד/ה יצור שירון לליל הסדר (נספח ו) עם השירים שנלמדו ועיבודים יצירתיים שלהם.

ב. ארבעת פרקי החג

1 שיר פתיחה: נחלק את מילות השיר 'עבדים היינו, עתה בני חורין' (נספח ב). נשאל:

- האם מישהו מאתנו היה פעם עבד או שפחה? למה אנחנו שרים עבדים היינו?
- במה אנחנו בני-חורין, גם במהלך שיעור בבית-הספר?

שאלות

נסביר: השיר מתאר רק את ההתחלה של הסיפור: "עבדים היינו", ואת סופו: "עתה בני חורין". במסגרת השיעור נוסיף ונלמד גם על אירועים שקרו בין תחילת הסיפור לסופו.

למידה בחברותא

- 2 נחלק את הכיתה לחברותות, וננחה ללמוד את הפסוקים לפי השאלות המנחות (נספח ב) ולהשלים את הקומיקס שמופיע בדף השירון בכתב או בציור (נספח ו).
- לאחר הלמידה בחברותות, נתכנס במליאה ונבקש לשמוע על החלקים שהתווספו לקומיקס, ואת השמות השונים שהסיפור קיבל.
- 3 לסיכום, נשאל: עבדים היינו, עתה בני חורין. למה צריך להזכיר את העבדות? אילו מנהגי ליל הסדר מזכירים את העבדות?

1 שאלת פתיחה: איך יודעים שבא אביב? (נבקש לתת סימנים מכל החושים)

נקרין ללא קול את סרטון השיר 'איך יודעים שבא אביב' מאת דתיה בן-דור. נבקש לחלץ ממנו כמה שיותר רמזים לשאלה איך יודעים שבא אביב. נצביע על מאפיינים שקשורים לטבע ולחקלאות ועל מאפייני חג הפסח (שנחגג באביב). נסביר שהמילה 'אביב' קשורה גם לשעורה ולחיטה, ושפסח מסמל את עונת העומר (אחרי החג נהגו להביא למקדש את מנחת העומר שהיא התבואה הראשונה שקוצרים).

למידה בחברותא

- 2 נחלק את דף המקורות (נספח ג) ואת דף השירון (נספח ו). נשמיע את השיר 'פנה הגשם' מאת מתתיהו שלם ונבאר את המילים. נחלק את הכיתה ללמידה עצמאית בחברותות.
- 3 נתכנס במליאה. לסיכום, נשאל:
  - חג הפסח מכונה גם 'חג האביב'. איזו מהגדרות של האביב הכי מתאימה לחג האביב לפי השיר והסיפור? איזו הגדרה מתאימה לחוויות החג שלכם/ן?
  - אילו רמזים לאביב קיימים בליל הסדר במשפחה שלכם/ן? (חֲשְבוּ על שירים, מאכלים או קישוטים לחג)
  - הציעו מרכיב אחד שכדאי להוסיף לקערת הסדר כדי לסמל את חגיגת האביב.

שאלות

1 פתיחה

נסביר: אחד משמות חג הפסח הוא 'חג החירות'. אנחנו מציינים את יציאתנו מעבדות לחירות, ומזכירים שהרצון להשיג שחרור וחירות חוזר שוב ושוב בהיסטוריה האנושית והיהודית. **נשאל:** איזו מנגינה צריכה להיות לשיר שמבקש חירות? שמחה? קצבית? שקטה? (האם שרים כשכבר יש חירות או כששואפים אליה? חירות אחרי מאבק קשה? חופש שאנחנו רגילים אליו ושמחים בו?)

2 נשמיע מנגינות שונות של שירי חירות שמופיעים בדף המקורות (**נספח ד**):

'נרימה נס'

'והיא שעמדה' מנגינה 2

'והיא שעמדה' מנגינה 1

נשאל: איזו מנגינה הכי מתאימה לשיר חירות לדעתכם? מדוע?

3 נחלק את דף המקורות (**נספח ד**). נקרא יחד את הפיוט 'והיא שעמדה', ונבאר את המילים.

נשאל:

פיוט

שיר יהודי המשמש לעיטור תפילות או בציון חגים וטקסים דתיים (למשל: 'מעוז צור' או 'אדון עולם').

הפיוט 'והיא שעמדה' מתאר מצב בו בכל דור קיים איום חמור על עם ישראל, אך הוא ניצל. לפי הפיוט, מה עוזר לנו להינצל? מה דעתכם? (ניתן מקום לעמדות אמוניות שמקבלות את ההצלה האלוהית כפתרון, וגם את מי שמבטאים ספק או רואים את ההצלה מכיוונים אחרים)

לפי ההגדה, ה"היא שעמדה" ומסייעת לעם ישראל בכל דור זו **ההבטחה האלוהית**. חשבו על אירועים שקרו בהיסטוריה, כמו מלחמות, אסונות, רדיפות וגירוש. מה עזר ליהודים להתגבר ולהתמודד? (כדאי לחשוב על סיפורי בריחה והצלה משפחתיים, על יוזמה אנושית, כוחה של משפחה או קהילה, וגם על קום המדינה או קיומו של צה"ל כתשובות אפשריות)

"לאבותינו ולנו" - מי הם 'לנו'? מדוע אנחנו שרים 'לנו' גם כשלא חווינו סכנה באופן אישי?

שאלות לדיון

למידה בחברותא

4 נתחלק לחברותות ללימוד דף המקורות (**נספח ד**) וליצירה אישית בדף השירון (**נספח ו**).

5 נתכנס חזרה במליאה ונבקש להציג את הברכות והדגלים השונים. נחשוב ביחד כיצד אפשר לשלב את הברכות והדגלים בשולחן הסדר. **נשאל:**

בבתים רבים (בעיקר בחו"ל) נהוג להזמין לליל הסדר אנשים שנושא החירות משמעותי בחייהם (גם לא יהודים). את מי הייתם/ן מזמינים/ות לחגוג את ליל הסדר? (חשבו על דמות מפורסמת או על מכר משפחתי, אפשר גם להציע הזמנה של דמות היסטורית או דמיונית)

למה ערך החירות חשוב לדעתכם? מדוע אנחנו ממשיכים לחגוג אותו כשאנחנו כבר בני ובנות חורין?

שאלות

1 פתיחה

נסביר: ליל הסדר נועד להיות רקע לסיפור יציאת מצרים. כל הטקסים הנהוגים במהלך הערב נועדו להפוך את הסיפור למעניין וחוויתי. בהגדה אנחנו אומרים: "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח". **נשאל:**

- באילו דרכים אפשר 'להרבות' בסיפור יציאת מצרים? (נתייחס לריבוי פרטים ועובדות, להוספת מקורות והסברים על האירועים, וגם לאיורים, למשחקים ולשירים)
- כיצד מסייעת קערת הסדר להרבות בסיפור יציאת מצרים? (נתייחס למראה, לטעם ולסמליות כהרחבה של החושים ששותפים בסיפור)

שאלות

למידה בחברותא

2 נתחלק לקבוצות או זוגות ללימוד בחברותא של דף המקורות (**נספח ה**) ולכתיבה אישית בדף השירון (**נספח ו**).

נתכנס במליאה ונסביר: בסוף ההגדה מובאים שירים מפורסמים כמו 'חד-גדיא' ו'אחד מי יודע?'. **נשאל:**

- למה לדעתכם/מסיימים את ליל הסדר בשירת שירים?
- באיזה אופן שירים אלה הם מימוש ההנחיה להרבות בסיפור יציאת מצרים?

שאלות

ג. סיכום השיעור

נציג את כל שירי ליל הסדר שלמדנו ונבקש 'הצעות לסדר': מה צריך להיות סדר הופעתם בליל הסדר לדעתכם/נאסוף 2-3 הצעות עם נימוקים.

נשאל:

- האם יש שיר שהייתם/מוותרים/ות עליו או שיר חדש שתמצאו להוסיף?
- למה לדעתכם/יש בהגדה כל כך הרבה שירים שנהוג לשיר ביחד?

שאלות

נסביר שהשירים נועדו להוסיף לחוויה החושית ולעורר מהעייפות שחשים במהלך הקריאה, שהשירה המשותפת מגבירה את תחושת 'היחד', שמנגינות שונות מזכירות מוצאים שונים, וכן, שבאמצעות הלחנה אנחנו זוכרים מקורות בעל פה - וכשכולם זוכרים יחד זה הופך לסיפור משותף. השירים עוזרים גם לסדר את מהלך הערב כך שיהיו בו שיאים וגיוון.

מהלכה למעשה - הצעה לפעילות מסכמת

כל תלמיד/ה יאסוף את השירים עם העיבודים השונים שיצר/ה (קומיקס, ציור, דגלים, קושיה חמישית) מפרקי השיעור שנלמדו (**נספח ו**). נאגד את השירים לשירון הגדה ונביא את האוגדן הביתה, כתוספת מיוחדת לליל הסדר.

מומלץ לצלם את דפי השירון צילום דו-צדדי (אותו כיוון) על נייר עבה.

משחק התאמות 'אחד מי יודע?'

התאימו את המספר לתשובה.

- 1 שבטי ישראל
- 2 סדרי משנה
- 3 מידות הרחמים
- 4 לוחות הברית
- 5 ימי השבוע
- 6 כוכבים שיוסף חלם
- 7 חומשי תורה
- 8 חודשי היריון
- 9 הימים בין הלידה לברית
- 10 הדיברות
- 11 אמהות
- 12 אלוהינו
- 13 אבות

תפזורת ליל הסדר

מצאו את המילים ממחסן המילים.

א	ח	ד	מ	י	י	ו	ד	ע	ה	ח	כ	צ	א	א	ל
ע	ו	י	ד	ל	ל	ש	ג	צ	י	ק	ד	ה	ר	ד	ח
נ	י	ד	ס	ה	ק	ד	מ	ר	מ	ה	ל	ג	ר	ר	א
כ	ה	י	ב	כ	ה	ת	ו	ר	צ	א	ז	ד	ד	ב	צ
ת	ק	י	נ	ש	ח	ת	א	י	ו	ג	ח	ה	ח	י	ב
מ	ה	נ	ש	נ	ת	ה	ב	ט	כ	ר	פ	ס	י	ר	א
ס	פ	ו	ו	פ	ר	ס	י	צ	ו	ת	פ	פ	ס	ח	מ
ז	א	ר	ב	ר	ה	ג	ה	ס	ה	ע	ה	כ	ע	כ	ב
ג	ר	ת	כ	ש	ד	ס	ת	ו	י	ק	ש	ש	א	ג	מ
ע	ט	ע	ר	ז	ל	ח	מ	ג	א	ו	ד	ד	פ	מ	ו
ע	נ	ט	ו	ז	ז	ט	ה	ש	ש	ש	ע	ב	ת	צ	ק
ב	ת	צ	ס	כ	ר	ב	ת	פ	ע	י	ק	ש	ד	ה	ס
מ	ר	ט	ו	ר	י	ו	ש	ג	מ	ו	ד	י	י	ר	ר
צ	ו	י	ס	ב	ה	ז	ע	י	ד	ת	נ	ה	ק	מ	נ
ו	ד	פ	א	ע	ב	ד	י	מ	ה	י	י	נ	ו	ל	ה
ת	ב	צ	א	ת	י	ש	ר	א	ל	מ	מ	צ	ר	י	מ

לאחר שמצאתם/ן את המילים בתפזורת, סדרו אותן בטבלה.

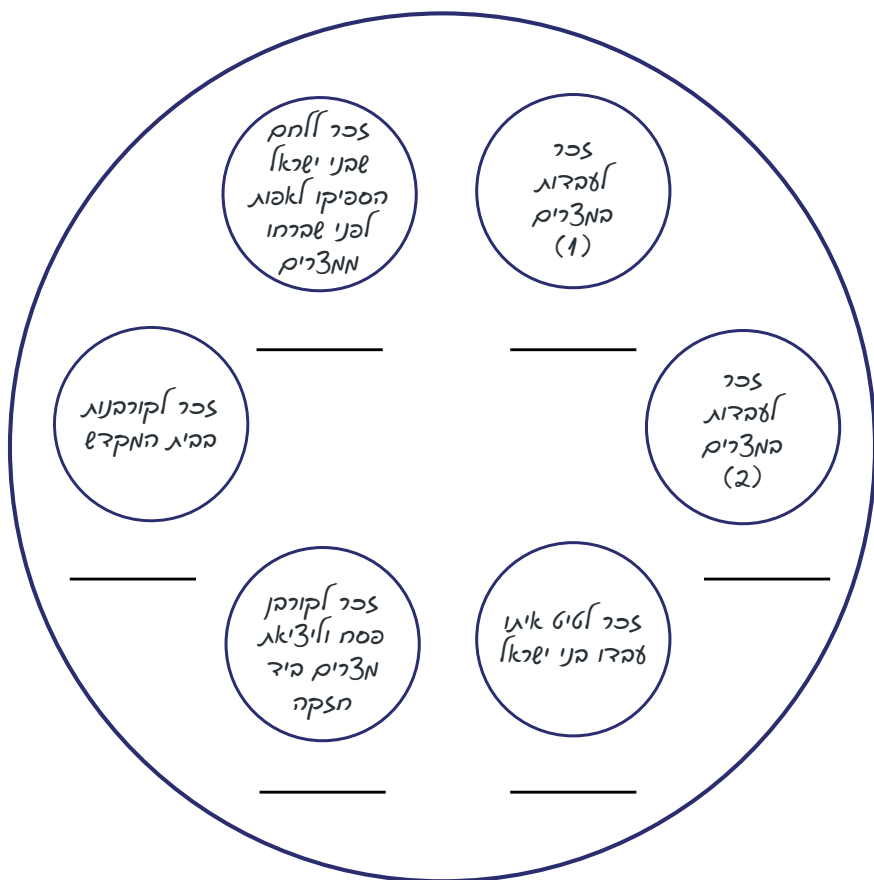
שמות החג	קערת הסדר	שירי ההגדה והחג
	אָפֶּטֶן	

מחסן מילים: כרפס, חרוסת, פסח, מצה, הגדה, מה נשתנה, אחד מי יודע, קושיות, והיא שעמדה, אביב, זרוע, חד גדיא, סוס ורכבו, יין, די דיינו, אביב הגיע פסח בא, חירות, עבדים היינו, מרור, ביצה, בצאת ישראל ממצרים, מצות

מסדרים את קערת הסדר

כתבו את שם הפריט המתאים.

מאגר פריטים:

משחקים עם 'חד-גדיא'

לפניכם 'חד גדיא' מעורבב, רק השורה הראשונה והשורה האחרונה נשארו במקומן. כדי לגלות מי בא אחרי מי, התאימו את המילה העברית לכל שורה ומספרו את הבתים לפי סדר ההתרחשות (רמז: אפשר להיעזר בבית האחרון).

☐	וְאֵתָא כְּלָבָא וְנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא		☐	1 דְּזַבִּין אַבָּא בְתָרֵי זוּזֵי חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.	
☐	וְאֵתָא חוּטְרָא וְהִכָּה לְכָלָבָא		☐	וְאֵתָא תוֹרָא וְשִׁתָּה לְמֵיא	
☐	וְאֵתָא שׁוֹנְרָא וְאָכְלָה לְגְדִיא		☐	וְאֵתָא נוֹרָא וְשִׁרְף לְחוּטְרָא	
☐	וְאֵתָא הַשׁוּחַט וְשַׁחַט לְתוֹרָא		☐	וְאֵתָא מְלֶאךְ הַמּוֹת וְשַׁחַט לְשׁוּחַט	
☐	10 וְאֵתָא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשַׁחַט לְמְלֶאךְ הַמּוֹת, דְּשַׁחַט לְשׁוּחַט, דְּשַׁחַט לְתוֹרָא, דְּשַׁתָּה לְמֵיא, דְּכַבָּה לְנוֹרָא, דְּשִׁרְף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכָלָבָא, דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא, דְּאָכְלָה לְגְדִיא, דְּזַבִּין אַבָּא בְתָרֵי זוּזֵי. חַד גְּדִיא, חַד גְּדִיא.		☐	וְאֵתָא מֵיא וְכַבָּה לְנוֹרָא	

דוד אלף, איילת השחר

מילון ארמי-עברי: דְּזַבִּין אַבָּא בְתָרֵי זוּזֵי - שקנה אבא בשני זוזים,
חַד גְּדִיא - גדי אחד, וְאֵתָא - ובא, חוּטְרָא - מקל, כְּלָבָא - כלב,
מֵיא - מים, נוֹרָא - אש, שׁוֹנְרָא - חתול, תוֹרָא - שור

בפסח יצאנו ממצרים

בבהילו

ישנו מנהג ליטול את "קערת הסדר", להגביה ולסובב אותה שלוש פעמים מעל ראשי כל המסובין ולומר בניגון מיוחד: "בבהילו [בחיפזון, במהירות] יצאנו ממצרים", והמסובין עונים באותו ניגון: "הא לחמא עניא בני חורין".

ב. קורבן פסח ומכת בכורות

וְכָכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ [את קורבן הפסח] מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים וְעַלְיֶכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמְקַלְכֶם בְּיָדְכֶם [לבושים למסע ארוך עם הציוד והנעליים עליכם] וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפְזוֹן [במהירות]. [קורבן] פֶּסַח הוּא לֵה'. וְעַבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם... וְהָיָה הַדָּם [על המשקופים] לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׂם וְרָאִיתִי אֶת הַדָּם וּפְסַחְתִּי עֲלֵכֶם [דילגתי].

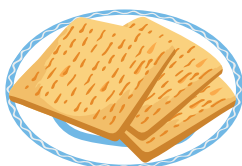
שמות י"ב, יא-יג

מדוע אכלו את הסעודה האחרונה במצרים במהירות?

ג. קביעת החג ואכילת מצות

... בְּרֵאשֵׁן [חודש ראשון במקרא, ניסן] בְּאֶרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעֶרְב׃ תֹּאכְלוּ מִצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בְּעֶרְב׃

שמות י"ב, יח

במה דומה סעודת הפסח בספר שמות לליל-הסדר, כפי שהוא מוכר לנו?

ד. משימה אישית בדף השירון

אילו שלבים של הסיפור תוסיף/י לשיר 'עבדים היינו'? אפשר גם להוסיף לפני 'עבדים היינו' או אחרי 'עתה בני חורין' (אילו פרטים אפשר להוסיף מהפסוקים שלמדנו? אילו פרטים אחרים אתה/זוכרת/רוצה להוסיף?) במסורת אנחנו קוראים לסיפור 'הגדה'. תן/י שם לסיפור שיצרת?

שאלות

עבדים היינו

עֲבָדִים הָיִינוּ, הָיִינוּ, עֲתָה בְּנֵי חוֹרִין, בְּנֵי חוֹרִין. עֲבָדִים הָיִינוּ, עֲתָה, עֲתָה בְּנֵי חוֹרִין, בְּנֵי חוֹרִין.

סביב הדף מפוזרים איורים. מתחו קו בין האיור לבין הפסוק שמזכיר אותו.

א. העבדות

וַיִּרְעוּ אֶתְנֹו הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה. וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרָא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמָלְנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ [את העוני, העבודה הקשה והלחץ הרב] וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה וּבְמָרָא גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתִּיּוֹת [ניסים ונפלאות כמו המכות או קריעת ים-סוף] וַיְבַאֲנוּ אֶל הַמִּקּוֹם הַזֶּה [אל ארץ ישראל] וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאֶרֶץ. הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ.

דברים כ"ו, ו-ט

הקיפו את המילים בפסוק שמדגימות קושי מיוחד שחוו בני ישראל.
מה ההבדל בין עבודה לעבדות?

שאלות

מה חוגגים בחג האביב?

ליל הסדר עם ראשוני הילדים והילדות בקיבוץ עין חרוד (1923)

יום לפני החג יצא המורה עם קבוצה קטנה של ילדי בית הספר לשדות החיטה. בערב החג, התאספו כל חברי הקיבוץ לחדר-האוכל ואז הופיעו הילדים עם המורה בראש, השיבולים ביד ומגל על השכם. השנה היא היתה שנת ברכה [מרובת גשמים] ועל זה הודיע אחד הילדים: "שנת ברכה היא לנו השנה". לאחר הודעת הילד, התחילו הילדים לשיר ולרקוד.

שנה לאחר מכן יצאו הילדים עם המורה בבוקר לשדה לקצור שיבולים דקות, רזות, ונמוכות.

הפעם, כשהתאספו החברים בליל החג, הושלך הס [היה מאוד שקט]. אל הבמה בא בריצה ילד, נושם בכבדות ומכריז: "היינו היום בשדה, ראינו את השדות, ויש לנו בשורה רעה: שנת בצורת תהיה לנו. לא יהיה מספיק יבול". כולם נראו מודאגים מאוד. לפתע הופיע ילד שני מחופש לאלהיו הנביא, לבוש שמלה ארוכה, על פניו זקן לבן ומקל בידו, והתחיל לברך את הציבור: "ויתן לך אלוהים מטל השמים ומשמני הארץ". אחר-כך נכנסו יתר הילדים, מחזיקים שיבולים ושרים שירים. אחרי שרקדו סביב חדר-האוכל, הגישו את השיבולים לאדם המבוגר ביותר בקיבוץ. הוא השיב לילדים על הקושית וסיפר להם על פסח בימי בית המקדש כשעם ישראל ישב בארצו.

מעובד על פי אריה בן-גוריון, פתחון פ', עמ' 46

- ? הקיפו בעיגול מאפיינים של מזג האוויר שמופיעים בשיר.
- ? ה"שיבולים שזקפו ראשיהן" במרכז השיר הן שיבולי השעורה והחיטה. מה מאפיין אותן? מה עוד ידוע על האדמה באביב לפי השיר?
- ? סמנו בשיר תיאור של ההרים שרים. מה לדעתכם/ן הם שרים זה לזה?
- ? ציירו בדף השירון תמונת נוף אביבית בה נראה שההרים שרים זה לזה.
- ? ישנן משפחות וקהילות שפותחות את ליל הסדר עם שיר זה, שהוכנס להגדות רבות. למה לדעתכם/ן בחרו דווקא בשיר הזה?

שאלות לדיון

פְּנֵה הַגָּשֶׁם

מילים ולחן: מתתיהו שלם

פְּנֵה הַגָּשֶׁם,
חֲלֵף, חֲלֵף לוֹ.
עֲנֵן רָקִיעַ
חֲלֵף, חֲלֵף לוֹ.
פְּנֵי אֲדָמָה
בְּאוֹר חַמָּה
שְׂבָבִים זָקְפוּ
רְאשֵׁיהֶן בְּקִמָּה.
בְּנֵי הָרִים זֶה אֶל זֶה
בְּרִמָּה יְשׁוּרְרוּ
שְׁלוֹם, שְׁלוֹם,
הִידָד! הִידָד!
אָבִיב הַיּוֹם.

הגדרות למילה אביב

- ? מה היה תפקיד ילדי וילדות עין-חרוד בליל הסדר? מדוע נמסר התפקיד דווקא לילדים לדעתכם/ן?
- ? בשנה הראשונה חגגו את היבול. מה לדעתכם/ן בחרו לחגוג בשנת הבצורת?
- ? באילו אופנים חגגו את האביב בקיבוץ עין חרוד? שימו לב לקטעים המודגשים. אילו ממנהגי החג נהוג גם במשפחה שלכם/ן?
- ? שאלת אתגר: מצאו בסיפור רמזים לכל אחת מהגדרות של האביב.

שאלות לדיון

- עונת השנה שבין החרף ובין הקיץ, בערך חדשי ניסן-סיון.
- כנוי פיוטי לשנות הנעורים.
- תבואה לפני גמר הבשלתה, כשהשבולים עודן ירקות.
- מסמל פריחה והתחדשות.

? איזו מן ההגדרות הכי מתאימה לכינוי חג האביב?

נרימה נס הדרור

והיא שעמדה

והיא שְׁעַמְדָּה
לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ
שְׁלֵא אָחַד בְּלִבָּד
עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ
אֲלֵא שְׁבָכָל דּוֹר וָדוֹר
עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ
וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
מְצִילֵנוּ מִיָּדָם

שאלות

מדוע אנחנו מזכירים/ות את הסכנות והקשיים של העבר במהלך חג שאמורים לשמוח בו?
באיזו מנגינה תמליצו למשפחה שלכם/ן לשיר את השיר? נמקו?

ביד רמה

מילים: לוין קיפניס, לחן: ידידיה אדמון

יִצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם	שָׂאוּ, שְׂאוּ עֵינַיִם:	הִדְרֹךְ עוֹד נִמְשָׁכֶת -
נְרִימָה נֵס הַדְרֹר!	מִצְרַיִם שָׁם יִדְרֹף...	אֶךְ אֵל נָא נִבְהֵל!
נִחְפֹּז, נִשָּׂא רַגְלִים	נִבְקַע הַיָּם לְשָׁנַיִם -	בְּשִׁיר מֵה קֵל לְלַכֵּת
חֵישׁ עַד הַבְּקָר אֹר.	עָמַד, הַיָּם, מִשְׁטוּף.	לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל!
נְרִימָה נֵס, נֵס!	נְרִימָה נֵס...	נְרִימָה נֵס...
נְרִיעָה נָא!	עוֹבְרִים אֲנַחְנוּ...	עוֹלָם אֲנַחְנוּ...
יּוֹצְאִים, יּוֹצְאִים אֲנַחְנוּ		
בֵּיד, בֵּיד רֵמָה!		

נס - דגל
דרור - חירות
ביד רמה - באומץ, בתעוזה
שאו עיניים - התבוננו

השיר מתאר התמודדות ושחרור מקושי. הקיפו בעיגול את המשפטים שמתארים:

- את היציאה ממצרים
- את הבריחה מהמצרים הרודפים
- את קריעת ים סוף

שאלות לדיון

הבית האחרון בשיר מתאר את העלייה לארץ. מה יכול להיות מבהיל בדרך לארץ? לפי השיר, מה מסייע להתמודד? מה עוד יכול לסייע? לפי השיר, מי "עומדת" לאבותינו ולנו כאשר המצב קשה? בכל אחד מהבתים קריאה להרים דגל [נס]. ציירו בדף השירון דגל עם מילת עידוד ותקווה המתאימה לכל אחד מהבתים. הכינו דגלים עם מילות חירות ותקווה לקישוט שולחן הסדר.

זכרו את היום הזה אשר יצאתם בו ממצרים מבית-עבדים כי בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, לא אבותינו בלבד, אף אנו נגאלנו עמהם. כי בכל דור ודור עולה זעקת ישראל ושוועת העשוקים [אנשים סובלים ומנוצלים] תחת ידי משעבדיהם, ובכל דור ודור... תפרח תקוות אביב חדש, חיים חדשים, תקוות השחרור והתחייה.

נחמה כהן, קיבוץ חצור, 1994

שאלות

במה דומה הקטע המודגש למילות הפיוט "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו"?
מה ההבדל בין 'והיא שעמדה' לבין הדגש על התקווה בדברי נחמה כהן?

שאלות מסכמות:

- חֲשְׁבוּ עַל אָדָם או קבוצה שבפסח הקרוב תחשבו עליהם ותקוו שהם יזכו לתקווה ושחרור. כתבו להם/ן ברכת חג. הוסיפו לברכה משפט אחד מהמקורות שלמדתם/ן.
- אילו מנהגים בליל הסדר מבטאים את היותנו בני חורין? חֲשְׁבוּ עַל שִׁירֵים נוספים, על צורת הישיבה סביב השולחן, או על מנהגים משפחתיים אחרים.

מארכיון החגים הקיבוצי

ליל הסדר - להיות חלק מסיפור יציאת מצרים

ארבע קושיות

מה נִשְׁתַּנֶּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלַּיְלוֹת?
שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ וּמֶצֶה, הַלַּיְלָה הַזֶּה כָּלוּ מֶצֶה.
שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יִרְקוֹת, הַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוֹר.
שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מְטַבְּלִין אֶפְלוּ פֶּעַם אַחַת, הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים.
שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסַבֵּין, הַלַּיְלָה הַזֶּה כָּלְנוּ מְסַבֵּין.

איך משתתפים בסיפור יציאת מצרים? | מישאל ציון

חז"ל עיצבו את ליל הסדר כך שהסיפור [של יציאת מצרים] מסופר בשירה ובחידות, בהקראות ובמדרשים, במשחקים ובשאלות... אך הסיפור לא עובר רק בטקסט [מילים] אלא גם בלבוש, בשפת הגוף ובהמחזה, בהלל ובזמרה, ואפילו באכילה - אנחנו מספרים את הסיפור, ואז אוכלים אותו, מעכלים את המסרים. ליל הסדר הופך את הסיפור לחוויה; חוויה משמעותית עבור הדור הבא, עד שנוודא שכל אחד ואחת יראו עצמם כאילו הם בעצמם יצאו ממצרים. כלומר - עד שיראו עצמם כמשתתפים בסיפור היהודי הגדול שמתחיל ביציאת מצרים.

מתוך המאמר: 'הגדה אחת נראטיבים שונים: ליל הסיפורים הגדול של העם היהודי'

- אילו קושיות מתייחסות לפרטים מתוך קערת הסדר?
- מדוע הלחינו את השאלות?
- מדוע לדעתכם/נוהגים לתת לילדים/ות לשיר את הקושיות?
- הוסיפו קושיה ביחס לקערת הסדר בדף השירון (התחילו ב'מה נשתנה').

הצגת ילדים בליל הסדר - מנהג יהודי עיראק וצפון אפריקה

לילדי המשפחה קושרים על הגב מטפחת ובה חתיכת מצה לאחר שחוצים אותה לשניים בקטע של "יחץ" שבהגדה. הילדים יוצאים מחוץ לבית (מצחקקים). המשפחה מתכנסת סביב השולחן וממשיכה לשוחח ולאכול. ואז לפתע נשמעות דפיקות חזקות בדלת. בני המשפחה שבפנים "מופתעים" ושואלים זה את זה:

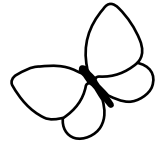
- "מי זה יכול להיות בשעה כזאת?" "מי זה בא?"
- בינתיים הילדים שומעים את זה מחוץ לדלת (ושוב מצחקקים). אז פותחים להם את הדלת ושואלים את הילדים: מי אתם?
- הילדים עונים: אנחנו בני ישראל!
- בני המשפחה מתלחשים ביניהם: אלה בני ישראל באמת? וממשיכים לשאול: מאיפה באתם?
- הילדים עונים: ממצרים...
- וממשיכים לשאול: ולאן אתם הולכים?
- הילדים עונים: לירושלים! ...
- ומה הצידה שלכם?
- והילדים עונים: מצה!
- והילדים מתחילים לשיר: "מה נשתנה", רק אז משתכנעים בני המשפחה ואומרים: זה נכון!! אלה באמת יהודים!
- באדיבות מרכז מורשת יהדות בבל

שאלות

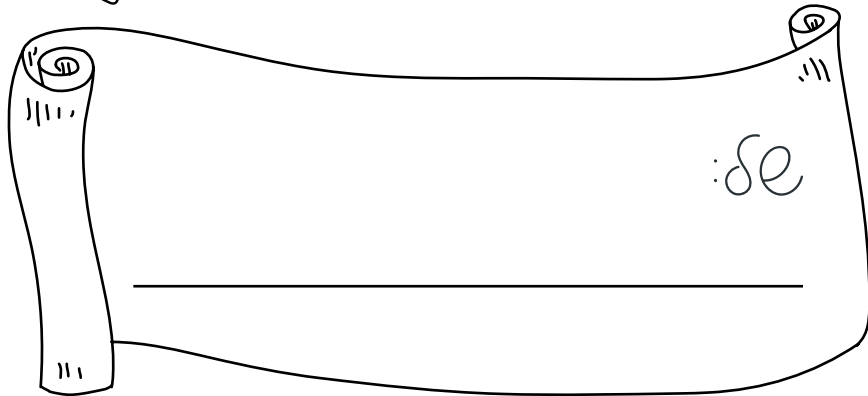
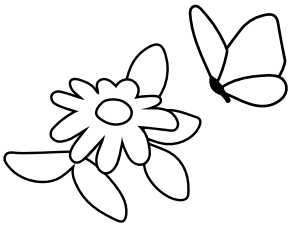
- באילו שיטות מרבים לספר ביציאת מצרים לפי הסיפור?
- מה תפקידו המיוחד של 'מה נשתנה' על פי המנהג הזה?
- מה הילדים/ות לומדים/ות מההצגה לדעתכם?

שאלות

- איזה מאופני הסיפור שמופיעים בקטע שקראתם/מתאים ל'מה נשתנה'? (יכולה להיות יותר מתשובה אחת נכונה)
- "אנחנו מספרים את הסיפור ואז אוכלים אותו" - איזה סיפור אנחנו 'אוכלים/ות' באמצעות המצה?
- מה המטרה של השירים, החידות, ההקראות וההמחזות בליל הסדר? מדוע לדעתכם/מוקדש כל כך הרבה מאמץ למטרה זו?
- מי ש'מרבה' לספר מצוין לשבח. איך מרבים לספר במשפחה שלכם/ן? איך מרבים לספר לפי מישאל ציון? ספרו על אופן סיפור נוסף שמקובל במשפחה שלכם/ן (חידות? מחזה? מאכל?). הסבירו מה הקשר בין המנהג המשפחתי לסיפור יציאת מצרים. אם אין מנהג משפחתי, חשבו על בן/בת משפחה שהייתם/ן רוצים/ן לשמוע את סיפור העלייה שלו/שלה לארץ או סיפור על ליל סדר זכור במיוחד.

שירון להגדה

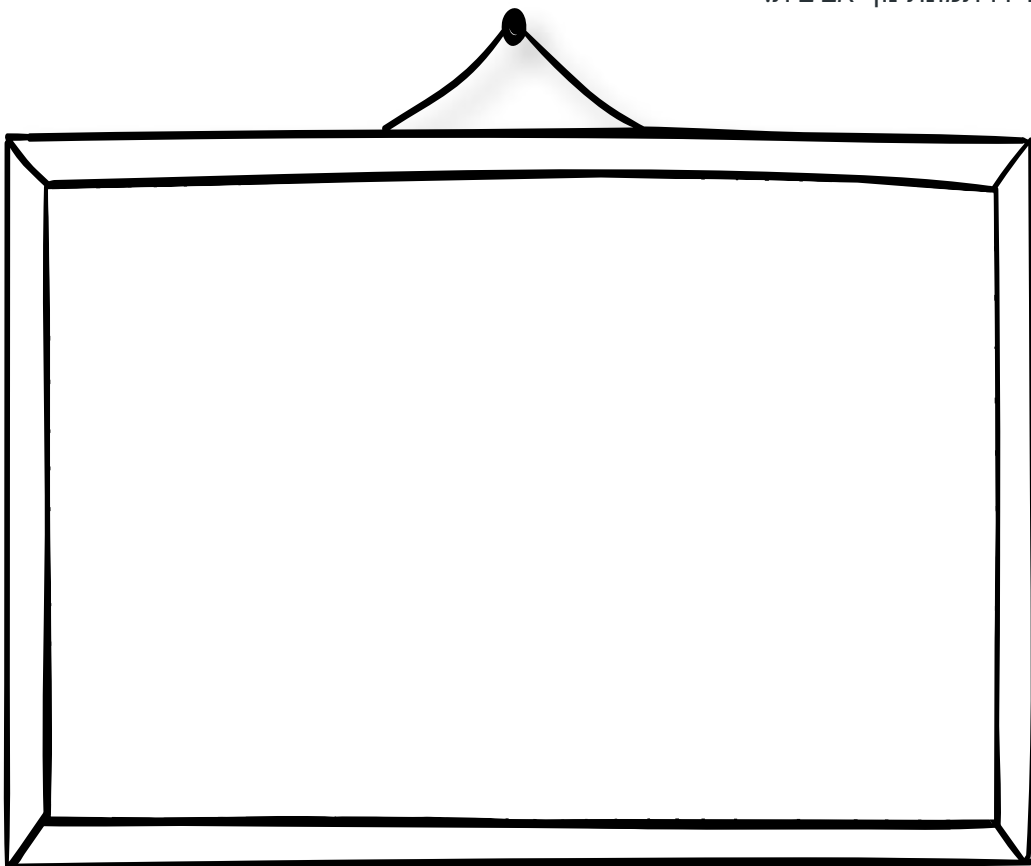
פְּנֵה הַגָּשָׁם

מילים ולחן: מתתיהו שלם

בְּנֵי הָרִים זֶה אֵל זֶה	פְּנֵה הַגָּשָׁם,
בְּרָמָה יְשׁוּרְרוּ	חֶלֶף, הֶלֶף לוֹ.
שְׁלוֹם, שְׁלוֹם,	עֲנֵן רָקִיעַ
הִידָד! הִידָד!	חֶלֶף, הֶלֶף לוֹ.
אָבִיב הַיּוֹם.	פְּנֵי אֲדָמָה
	בְּאוֹר חֲמָה
	שֶׁבְלִים זָקֶפוּ
	רְאֵשֶׁיהֶן בְּקֶמָה.

פְּנֵה הַגָּשָׁם

ציירו תמונת נוף אביבית:

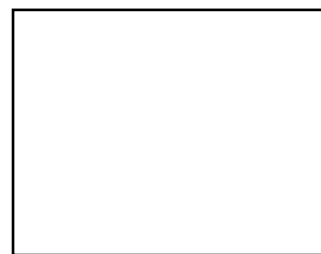
עבדים היינו

יציאת מצרים בקומיקס

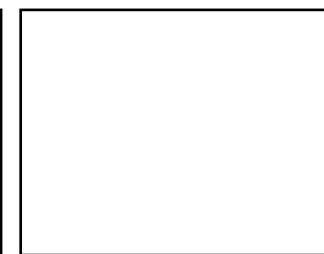
שם הסיפור:

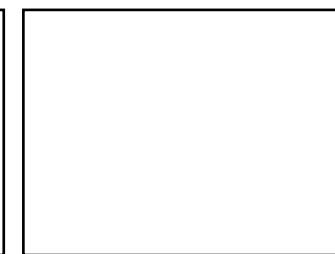
1. עבדים היינו

4

3

2

5. אגה בני מורין

ארבע קושיות

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כלו מצה.
שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה מרור.
שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפלו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים.
שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין, הלילה הזה כלנו מסבין.

קושיה חמישית:

והיא שעמדה
לאבותינו ולנו
שלא אחד בלבד
עמד עלינו לכלותנו
אלא שבכל דור ודור
עומדים עלינו לכלותנו
והקדוש ברוך הוא
מצילנו מידם

והיא שעמדה

דגלי חירות לשולחן הסדר:

